

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

Epist. XLVII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

EPIST. XLVII

FAMILIARITER cum seruis agendum, viuendumque. Peccatum in eo sui cui, ex festu & fastidio. Iudicio tamen, liberius aut seuerius, hos illosque (pro indole & virtute cuiusque) habendos.

LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum seruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc ¹ eruditionem decet. Serui sunt? imò homines. Serui sunt? imò contubernales. Serui sunt? imò humiles amici. Serui sunt? imò conserui, si cogitaueris tantumdem in utrosque licere fortuna. Itaque rideo istos qui turpe existimant cum seruo suo cænare: quare? nisi quia superbissima consuetudo cænantis domino stantium seruorum turbam circumdedit. Est ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat distentum ventrem, ac desuetum iam ventris officio, vt maiore operâ omnia egerat, quàm ingessit: ac infelicibus seruis ² mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet. ³ virgâ murmur omne compescitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, ⁴ tussis, sternutamentum, singultus: magno malo vllâ voce ⁵ interpellatum silentium luitur: nocte totâ ieiuni, inuicque perstant. Sic fit, vt isti de domino loquantur, quibus corâ domino loqui non licet. At illi quibus non tantum corâ dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non confuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput suum auertere. In conuiujs loquebantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantia prouerbum iactatur: ⁶ Totidem esse hostes, quot seruos. Non habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quòd nec tamquam hominibus quidem, sed tamquam iumentis abutimur: quòd cum ad cænandum discubimus, alius ⁷ sputa detergit, alius ⁸ reliquias temulentorum subditus colligit, alius pretiosas aues scindit: ⁹ pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, ¹⁰ in frustra excutit. Infelix qui huic vni rei viuut, vt altitia decenter fecet. nisi quòd miserior est, qui hoc voluptatis causâ docet, quàm qui necessitatis, discit. Alius vini minister in ¹¹ muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non potest effugere pueritiam, sed retrahitur. iamque ¹² militari habitu

EPIST. XLVII. 1. ERUDITIONEM DETECT.] Nam Eruditio Stoicis dicitur, Sapientia. Notani Mann. 11. Dissert. 1.

2. MOVERE LABRA.] Idem notat, & carpit, De Irâ 111. cap. xxxv. Quid flagella mediâ cænâ petis, quòd serui loquuntur: quòd non eodem loco & turba concionis est, & silentium solitudinis? Apud Persas simile, Ammianus lib. xxiii. Nec ministranti apud eos famulo, mensæque adstanti, hiscere vel loqui licet, vel spuere. ita prostratis pellibus labra omnium vincuntur.

3. VIRGA MVRMVR.] Et videtur fuisse officij genus, qui intenderent, & loquentes coërcerent. Quo exemplo postea apud Principes Silentiarj, qui hanc reuerentiam ei præstarent.

4. TVSSIS, STERNVTAMENTVM.] De Irâ 11. cap. xxv. Quid est cur tussis alicuius, aut sternutamentum, nos in rabiem agat?

5. INTERPELLATVM.] Quidam libri, interpellatum, item recte.

6. TOTIDEM HOSTES.] Ista sublegit Macrobius 1. Saturn. cap. x. De ipso autem adagio Festus, in Quot serui.

7. SPUTA DETERGIT. De Brevit. vit. cap. xii. Quàm curiosè infelices pueruli ebriorum sputa detergant.

8. RELIQUIAS TEMVLENTORVM.] Analecra & cibus.

9. PECTVS ET CLVNES.] Nam hæc due partes in ausibus expetite. Non displiceat tamen quorundam librorum lectio: Per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, frustra excutit.

10. IN FRVSTA EXCVTIT.] De Brevit. vit. cap. xii. Quanta arte scindantur aues in frustra non enorma. Atque hæc scilicet, ne manu tangeret, in orbem aut lancem subiectam excutiebat.

11. MVLEBREM MODVM.] Comatos, & in veste longâ: eisdemq; calamistratos & comptulos. Apuleius: Scitulæ ministrantes pueri calamistrati, pulchrè intusiati. Ambrosius lib. 1v. Epist. ad Ireneum: Torquatos & calamistratos habent in ministerio, ipsi promissâ barbâ, illos remisâ comâ. Atque isti ferè erant à cyathis.

12. MILITARI HABITV.] Formâ tali, & ætate robustâ: an & vestem notat? Nam isti pueri in rusâ esse solent, vt & milites, alibi à me notatum.

13. DESTRI-

A habitu glaber, ¹³ dstrictis pilis, ¹⁴ aut penitus euulsis, totâ nocte peruigilat: quam ¹⁵ inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer est. Alius cui conuiuatum ¹⁶ censura permiffa est, perstat infelix, & expectat, quos adulatione, & intemperantia aut gula, aut linguæ, ¹⁷ reuocet in crastinum. Adice obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est: qui sciunt, cuius rei illum fapor exciter, cuius delectet aspectus, cuius nouitate nauseabundus erigi possit, quid iam ipsâ satietate fastidiat, quid illo die efuriat. Cum his cœnare non sustinet, & maiestatis suæ diminutionem putat, ad eandem mensam cum seruo suo accedere. Dij melius, quod ex istis dominos habent. ¹⁸ Stare ante limen ¹⁹ Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi ²⁰ impegerat titulum, qui inter ²¹ reuicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus, ille ²² in primam decuriam coniectus, in quâ ²³ vocem præco experitur, & ipse illum inuicem ²⁴ apologauit, & ipse non iudicauit domo suâ dignum. Dominus Callistum vendidit: sed ²⁵ domino quàm multa Callistus? Vis tu cogitare **B** istum quem seruum tuum vocas, ²⁶ ex iisdem seminibus ortum, eodem frui cœlo, æquè spirare, æquè viuere, æquè mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quàm ille te seruum.

13. DISTRICIS PILIS.] *Psilothro aut resnâ, opinor. Tunc enim facile eos fricando, & manu admouit, destringere. At libris tamen nostris nulla ea vox est, sed retitit, aut tritit: quod ego teneam, aut certè, detritit: ac significat forcipe aut rasorio potius cultro pilos rectos minutòsque. Quod solent & adustione præstare. Confirmat quod sequitur.*

14. AUT PENITVS EUVLIS.] *Nonne enim & psilothro dstricti penitus euellantur? æquè sanè ac uolsellis, quas ipsas adhibebant. Ceterum radi aut uelli, mollibus istis in asiduo usu, ut laues semper essent. Suetonius de Othone, corpore uulso fuisse, & faciem cotidie rastasse. Lucily uersus:*

C Rador, subuellor, desquamor, pumicor, omor: à me quidem sic legendus.

15. INTER EBRIETATEM.] *Dicit totam noctem uigilare, sed paritis ministeris. Priorem partem in conuiuio esse, ebrio domino cyathisstantem: alteram in lecto, uirum illi agentem. Vah pudor, non ultrâ expleto. Et tales nempe grandes isti pueri, quos Achilles uocitabant, & in uiramque Venerem habebant.*

16. CENSURA PERMISSA EST.] *Vocator.*

17. REVOCE IN CRASTINUM.] *De Adulatione, liquet: ea causâ iusta reuocandi: sed idemne in Lingua aut Gula intemperantiâ? contra dicas, tales non reuocatos. Nisi forte Vitiosos istos ipsa Vitia capiebant. Dubit aut legere: reuocet non reuocet in crastinum. Adulatio reuocet, non reuocet duo dicta.*

18. STARE ANTE LIMEN.] *Vt clientulum, egressus expectantem. Similimum de Felicione quodam sui aui Epictetus, i. Dissert. xix. Sutores quemdam habuit Epaphroditus, quem ut nullius usus aut frugis vendidit. At istum, bono suo dæmone, Cæsarianus aliquis emit, & Cæsaris tutor est factus. Vidisses statim, ut eum coluerit Epaphroditus. Quid agit optimus Felicio? Amo re. Deinde si quis nostrum interrogaretur, Quid agit Epaphroditus? dicebatur, cum Felicione super te quapiam deliberare.*

19. CALLISTI DOMINVM.] *Hic præpotens liberus Claudianus fuit, & è Tacito, Suetonio, Dionotus.*

20. IMPEGERAT TITVLVM.] *Vanales serui cum titulo ad pectus, qui, quale sit, essent: ex Aedilicio edicto. Dicit autem Impactum titulum, quasi per contemptum, & notis fortasse insignem. Nam addit, inter reuicula mancipia productum: ut prauum, & titulo non allaudant.*

21. REVICULA MANCIPIA.] *Probanus: & libri tamen ridicula constanter scribunt. Nec male, quia risu & iocis excipi solent, ab ipsis etiam præconibus: ut in Apuleij VIII. discas.*

22. IN PRIMAM DECURIAM.] *Plures unâ uanales: & uidentur serie, ac per decurias (quidam libri curias uellent) producti. Plurimi autem, optimi reseruati, uiliissimi in primo agmine expositi. Martialis idem ostendit, sed & casulis aut cellis à mango ne distinctos. lib. ix.*

Inspexit molles pueros, oculisq; comedit,
Non hos, quos primæ profutuere casæ,
Sed quos arcana seruant tabulata cataste:
Et quos non populus, nec mea turba uidet.

23. VOCEM PRÆCO EXPERITVR.] *Identidem clamando, nec empirorem reperiendo. Quod Apuleius sibi euenisse, reuiculo stem & subcisuo, memorat lib. VIII. Tunc præco diruptis faucibus & rauca uoce faucis, in meas fortunas ridiculos construebat iocos.*

24. APOLOGAUIT.] *Displicet Henrico Stephano, & uellet, ablegauit. At libri omnes ingerunt: & quidam explicant, conuicio affectit uel notauit. Ego putem uulgi uerbum, sed Græcæ fontis esse, ἀπολογῆναι: quod ualeat illis reuicere, repudiare. Ipsa uox uerienta, sed aliter paullo flexa. Ita dixerunt Catamidiare, Aporiani, & id genus alia.*

25. DOMINO QUAM MVLTA.] *Ipsi domino aliquid à Casare petenti Callistus impetrauit, sed non sine preuo aut dono. Non displiceret etiam, domini quàm multa: ut notet uniuersè potentiam Callisti, & secordiam Claudij, sub quo mancipia ista omnia pro arbitrio ferebant, agebant.*

26. EX HISDEM SEMINIBVS.] *Ipsa hæc Epictetus i. Dissert. XIII. Non recordaberis, qui sis, & quibus imperes? nonne cognatis? nonne naturâ fratribus? nonne à Ioue oriundis?*

seruum. ²⁷ Marianâ clade quàm multos splendidissimè natos, ²⁸ senatorium per militiam auspicientes gradum, fortuna depreffit? alium ex illis ²⁹ pastorem, alium custodem casæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vsu seruorum disputare, in quos superbissimi, crudelissimi, & contumeliosissimi sumus. Hæc tamen præcepti mei summa est: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum superiorem velles viuere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in seruum liceat: veniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. ³⁰ Bona ætas est. forsitan habebis. nescis quâ ætate Hecuba seruire cœperit, quâ Cræsus, quâ Darij mater, ³¹ quâ Plato, quâ Diogenes? Viue cum seruo clementer. ³² comiter quoque & in sermonem admitte, & in consilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilium, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum seruorum ³³ osculantes manum. Ne illud quidem videris, quàm omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint? Dominum, ³⁴ patremfamilie appellauerunt: seruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, ³⁵ quo non solum cum seruis domini vescerentur, sed quo utique honores illis in domo gerere, ³⁶ ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Quid ergo? omnes seruos admouebo mensa meâ? non magis quàm omnes liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi fordidioris operæ reiecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum: non ministeriis illos aestimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores: ministeria casus assignat. Quidam carent tecum, quia digni sunt; quidam, vt sint. Si quid enim in illis ex fordidâ conuersatione seruire est, honestiorum conuictus excutiet. Non est, mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curiâ queras: si diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia cessat sine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspiciat, sed stratum eius ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex condicione, quæ vestis modo nobis circumdata est, aestimat. Seruus est? sed fortasse liber animo. Seruus est? hoc illi nocebit? ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo consularem, ³⁷ ancilæ serui-

27. MARIANA CLADE.] *Liquet mihi legendum, Variânâ. Nam neque Marius tulit cladem à barbaris, sed dedit. Nec ad ipsos Germanos referre potes, factos ab eo seruos: nam addit Senatorium gradum auspiciatos, quod certè Romanorum est, non Germanorum. Cape igitur de Quinctilij Vari clade, cum tribus legionibus ab Arminio cæsi: atque in eâ multi honesti aut nobiles facti serui.*

28. SENATORIVM PER MILITIAM.] *Dixi in Militiâ lib. II. cap. IX. Tribunos Laticlauios fuisse, & primum hunc velut aditum in curiam. Adde Epitæti locum lib. III. Dissert. XXVI. Si militauiero, inquit, liberabor malis omnibus. Militat igitur, fert ea quæ seruus aliquis verbero: ac nihilo secius alteram tertiamq; militiam postulat. Deinde cum ipsum Colophonem imposuerit, & factus fuerit Ordinis Senatorij, tunc incipit seruus esse: cum in curiam ingreditur, pulcherrimam seruitutem seruit. Discite tres militias sic militasse, id est ter Tribunos, siue per tres annos an semestria fuisse, & tum Senatores habitos, ex instituto Augusti.*

29. PASTOREM.] *Quis enim alius seruorum vsus inter barbaros? & de us agit: spectatq; eodem de casâ, quod adiungit. Non enim Palatia illæ, nec mediastinis opus, aut atriensibus.*

30. BONA ÆTAS EST.] *Inuentus: vt Mala ætas, Senectus.*

31. QVA PLATO.] *Quem Dionysius, libertate eius offensus, Polidi Lacedæmonio vendendum tradidit. quod fecit, & adductum in Aeginam, Amicæi Cyrenæo viginti minis vendidit: qui illico tamen Athenas ad amicos liberum eum remisit.*

32. COMITER QVOQVE.] *Quidam libri, in iter quoque.*

33. OSCVLANTES MANVM.] *Quod ipsum seruorum erga dominos erat. Videbis in 11. Elect. cap. VI.*

34. PATREMFAMILIÆ.] *Tertullianus: Gratius est nomen pietatis, quàm potestatis: etiam familie magis patres, quàm domini vocantur.*

35. QVO NON SOLVM.] *Quidam libri, non quo solo: & ita sententia melior. Nam & alii cenabant cum Dominis; sed tunc de more, & ipsi velut Domini. Vide Saturnalia nostra I. cap. II.*

36. IVS DICERE.] *Quod etiam alii inter ipsos vsurpabant. Certè Plutarchus de Catone Censorio scribit: Serui siquæ capitale fraudem admisisse videbantur, de iis, si in iudicio confertorum capitibus damnati fuissent, supplicium sumebat.*

37. ANCILÆ SERVIENTEM.] *Quam capiat, & hereditæa est.*

38. ANCIL-

A uientem, dabo³⁸ ancillulæ diuitem: ostendam nobilissimos iuuenes³⁹ mancipia Pantomimorum. Nulla seruitus turpior est, quàm uoluntaria. Quare non est quòd fastidiosi te deterreant, quò minus seruis tuis hilarem te præstes, & non superbè superiorem.⁴⁰ Colant potiùs te, quàm timeant. Dicit nunc aliquis, me vocare⁴¹ ad pileum seruos, & dominos de fastigio suo deiicere: quod dixi, colant potiùs dominum, quàm timeant. Ita ne, inquit, profus colant tamquam clientes, tamquam salutatores? Hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum esse, quod Deo satis est, qui colitur & amatur. Non potest amor cum timore misceri. Rectissimè ergo te facere iudico, quòd timeri à seruis tuis non vis, quòd uerborum castigatione ueris. Verberibus⁴² multa admonentur. non quidquid nos offendit, & laedit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciae, ut quidquid non ex uoluntate respondit, iram prouocet.⁴³ Regum nobis induimus animos. nam illi quoque oblitæ & uirium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic excandescunt, sic fræuunt, quasi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi⁴⁴ captant, querendo. acceperunt iniuriam, ut facerent. Diutius te morari nolo. non est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent sibi, & permanent. leuis est malitia, sæpe mutatur: non in melius, sed in aliud.

EPIST. XLVIII.

AMICIS eadem expedire, & alterum alteri uilem esse. Tum contra captiuiculas, & spinosas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de uita agitur: succurre, & forma. De fortuna: contra eam da arma.

C AD epistolam quam mihi ex itinere misisti, tam longam, quàm ipsum iter fuit, postea rescribam. Seducere me debeo, & quid suadeam, circumspicere. Nam tu quoque qui consulis, diu an consuleres cogitasti: quanto magis hoc mihi faciendum est, cum longiore morâ opus sit, ut soluas quæstionem, quàm ut proponas? Vtique cum aliud tibi expediat, aliud mihi: iterum ego¹ tamquam Epicurus loquor. Mihi uerò idem expedit, quod tibi: aut non sum amicus, nisi quidquid agitur² ad te pertinens, meum est. Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec secundi quidquam singulis est, nec aduersi.³ in commune uiuitur. Nec potest quisquam beatè degere, qui se tantum intueretur, qui omnia ad utilitates suas conuertit: alteri uitas oportet, si vis tibi uiuere. Hæc societas diligenter & sanctè obseruanda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & iudicat aliquod esse commune ius generis humani. plurimum ad illam quoque (de quâ loquebar) interiorē societatem amicitia colendam proficit. Omnia enim cum

amico

38. ANCILLULÆ DIUITEM.] Amore eius corruptum.

39. MANCIPIA PANTOMIMORVM.] Vide Quæst. Nat. vii. cap. vlt.

40. COLANT POTIUS TE.] Poeta uetus dixit: Malo uereri, quàm timeri me à meis.

41. AD PILEVM.] Ad libertatem.

42. MULTA ADMONENTVR.] Putæ, muta! & quæ sermonis uisum sensumq; non habent.

43. REGVM NORIS INDVIMVS.] De Ira ii. cap. xxxi. Regis quisque intra se habet animum, ut licentiam sibi dari in alterum uelit, in se nolit. *Muſonius: Τι ωσβαλλόμεθα τυράννους, μάλλον χείρονι ἀπὸ τῆς ἀδελφείας, τὰς δὲ ὁμοίας αὐτοῖς ἔχοντες ὁμοίως, ἔχουσι ἀλλ' ὁμοίως τὴν χάριν: Cur tyrannos abiicimus & damnamus, ipsi longe us dete-*

riores: nam impetus affectusque eosdem habemus, et in dissimili fortunâ.

44. CAPTANT, QUERENDO.] Querelas struunt iacuntq; ut laesi: atque hoc ideo, ut ledant.

EPIST. XLVIII. I. ALIUD TIBI EXPEDIAT.] Videtur de mansione in provinciâ fuisse consultiatio: at Seneca maluisse redire, & adesse.

2. TAMQVAM EPICVRVS.] Pro eius sensu & dogmate. qui utilitatibus amicitias metitur: atque ea alij alia: Ad epist. ix.

3. AD TE PERTINENS.] Quidam scripti, à te, protinus.

4. IN COMMUNE VIVITVR.] Quod pulebrè in Aristotele, interrogatus Quid esset Amicus? *μὴ ψυχὴ δὲ ὁ σῶμασιν ἐνὶ μέσσοις: Vna anima duobus corporibus inhabitans.*